

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

рукопису

На правах

УДК 338.98:577.4

КАРАГОДОВ Іван Анатолійович

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ ТА ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ
НА РІВНІ РЕГІОНУ
(НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність 08.10.01 - Розміщення продуктивних сил
і регіональна економіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Донецьк - 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Донецькій державній академії управління Міністерства освіти і науки України (м.Донецьк).

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент

Куруленко Святослав Сергійович,

Державне управління екологічної безпеки

Мінекобезпеки України

в Донецькій області, начальник

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Коніщева Наталія Йосипівна,

Інститут економіки промисловості НАН України,

завідувач сектору економічних

проблем природокористування (м.Донецьк)

кандидат економічних наук

Кушнірович Нонна Олександрівна,

Донецький інститут туристичного бізнесу,

доцент кафедри менеджменту

Провідна установа - Рада вивчення продуктивних сил України

НАН України, відділ методології сталого

розвитку та екологічної безпеки (м.Київ).

Захист відбудеться “ 12 ” травня 2000 р. о 16-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д11.170.01 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048, Донецьк, вул.Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 83048, Донецьк, вул.Університетська, 77.

Автореферат розісланий “ 10 ” квітня 2000 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах ринкової трансформації економіки в Україні багато промислових та сільськогосподарських підприємств прагнуть задовольнити свої вузьковідомчі інтереси, нехтуючи законами природи. Наприклад, тяжкий екологічний стан Донецької області, породжений високим ступенем урбанізації, наявністю і роботою потужних підприємств металургійної, гірничо-видобувної, коксохімічної, машинобудівної, хімічної галузей, спонукав до прискореного погіршення якості довкілля, здоров'я населення та демографічних процесів. Пріоритет виробництва над природою – така реальність минулих років. Тому, для умов регіону надзвичайно актуальним є питання поліпшення стану навколишнього природного середовища. В значній мірі це залежить від можливостей інвестування природоохоронної діяльності як на державному, так і регіональному рівнях. Виходячи з цього, актуальним напрямком дослідження, є розробка методів фінансування природоохоронної діяльності, вдосконалення механізму управління природокористуванням та підвищення його економічної ефективності.

Формуванню та економічному обґрунтуванню доцільності впровадження діючої законодавчої та нормативно-методичної бази економічних механізмів управління природо-користуванням та охороною навколишнього середовища в Україні, на протязі останніх 10 – 15 років, було присвячено багато наукових праць, теоретичних, нормативних і методичних розробок вітчизняних вчених в галузі економіки, права та екології.

В сучасних умовах особливо актуальними виявляються неупорядкованість механізму фінансування природоохоронної діяльності та, як слідство, низька еколого-економічна ефективність діючої системи управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища. За таких умов на перший план виступає проблема формування стабільних бюджетних та нових нетрадиційних джерел фінансування природоохоронних заходів; здійснення економічних досліджень за обраною темою з метою розробки методів і шляхів вдосконалення та підвищення ефективності діючого організаційно-економічного механізму управління природокористуванням; застосування економічних важелів стимулювання природокористувачів щодо виконання заходів з охорони навколишнього середовища, раціонального використання та відтворення природних ресурсів. Актуального значення набувають питання дослідження законодавчої та нормативно-методичної бази діючої системи плати за використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища. Наукового опрацювання потребують організаційні та економічні методи управління в сфері поводження з відходами виробництва та споживання. Результати цього сприятимуть зростанню економічної ефективності природоохоронної діяльності та розвитку екологічної інфраструктури в регіонах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження та розробки автора, зв'язані з плановими науково-дослідними роботами, які виконувалися на протязі 1994-1999 рр. у Донецькій державній академії управління Міністерства освіти і науки України, Державному управлінні екологічної безпеки в Донецькій області Мінекобезпеки України, Українському науковому центрі технічної екології, щодо формування, впровадження, удосконалення та комп'ютеризації економічного механізму управління природокористуванням: "Розробка та впровадження інформаційної системи лімітування викидів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище та розміщення відходів підприємств області" (номер держреєстрації 0196 U 002096); "Створення комп'ютерної технології обліку надходжень та контролю використання екологічних платежів" (номер держреєстрації 0196 U 002095); "Розробка

тимчасових нормативно-методичних документів; форм та методик щодо складання клопотань підприємств і дозволів на захоронення (розміщення) відходів, порядку узгодження та затвердження клопотань і дозволів на захоронення відходів на території Донецької області" (номер реєстрації Д-95-11).

Дисертант приймав участь в розробці "Програми соціально-економічного розвитку Донецької області на 1998-2000 рр.", "Концепції Програми охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки" (Програма "Донецька область – 2010"), міжнародного Проекту Донецької екологічної програми дій (проект TESIS).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних і методичних передумов щодо вдосконалення економічного механізму управління природо-користуванням та охороною навколишнього середовища в регіоні. Для досягнення поставленої мети дисертантом сформульовано і вирішено наступні завдання:

проведено аналіз природоохоронної, бюджетної і податкової законодавчої та нормативно-методичної бази з питань управління природокористуванням і забезпечення охорони навколишнього природного середовища;

здійснено аналіз соціально-економічних та природно-екологічних особливостей і стану екологічної інфраструктури Донецької області;

проаналізовано ефективність існуючого механізму плати за використання природних ресурсів і забруднення наколишнього середовища;

розроблено та практично впроваджено на регіональному рівні вексельний обіг у сфері екологічного оподаткування;

розроблено рекомендації щодо вдосконалення порядку взаємодії підприємств та державних, природоохоронних органів з питань визначення лімітів та розмірів плати за забруднення навколишнього середовища;

обгрунтовано доцільність розвитку екологічного бізнесу на рівні регіону;

обгрунтовано економічну та екологічну доцільність введення плати за використання морської води на потреби виробництва;

обгрунтовано методичні основи та практичні пропозиції щодо вдосконалення організації управління в сфері поводження з відходами у регіоні.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти проблеми організаційно-економічного механізму управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища в умовах його адаптації до ринкових відносин господарювання на рівні регіону.

Об'єктом дослідження обрано систему управління охороною навколишнього природного середовища країни та регіону з її структурою, включаючи суб'єкти підприємницької діяльності, та системою економічних взаємозв'язків, структуру бюджетних та інших джерел фінансування природоохоронної діяльності. Теоретичною основою дослідження є положення економічної теорії, вчення з питань діалектичного підходу до розвитку і взаємовідносин суспільства і природи, праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а також законодавчі акти і урядові постанови з питань економічного механізму управління природокористуванням та охороною довкілля.

При проведенні дослідження застосовувались методи статистично-економічного аналізу з використанням прийомів: статистичних групувань, середніх величин, економічного порівняння, тощо. Джерелами аргументації є : теоретичний аналіз, виробничий досвід, результати анкетування, узагальнення робіт вітчизняних та зарубіжних авторів, вивчення справи за рубежом.

Основною інформаційною базою послужили офіційні дані державних статистичних органів, Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища України,

документи Мінекобезпеки України, річні звіти Державного управління екологічної безпеки в Донецькій області, звіти науково-дослідних установ.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в подальшій розробці теорії і практики по вдосконаленню організаційно-економічного механізму управління природокористуванням на рівні регіону. Зокрема автором науково обгрунтовано такі основні положення:

вдосконалено механізм формування розвинутої структури бюджетних джерел фінансування національних і регіональних екологічних програм;

вдосконалено порядок взаємодії підприємств і природоохоронних органів з питань встановлення лімітів і розмірів зборів за забруднення довкілля;

розроблено комп'ютерну технологію щодо визначення лімітів та розмірів плати за забруднення довкілля, обліку та контролю витрат коштів фондів охорони навколишнього природного середовища (далі - фондів ОНПС);

вдосконалено механізм вексельного обігу на регіональному рівні в сфері екологічного оподаткування;

вдосконалено методичну основу дозвільної системи на захоронення (розміщення) промислових і побутових відходів;

обгрунтовано доцільність створення Регіонального Центру державного обліку руху відходів, розроблено схему відповідних інформаційних потоків;

обгрунтовано Схему розміщення в Донецькій області заводів перероблення побутових відходів;

обгрунтовано економічну та екологічну доцільність впровадження плати за використання морської води на потреби виробництва;

розроблено пропозиції щодо розвитку екологічного бізнесу, обгрунтовано доцільність створення Регіонального Центру сприяння розвитку екологічного бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці організаційних і методичних положень та рекомендацій з питань удосконалення економічного механізму управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища, що використовується в Державному управлінні екологічної безпеки в Донецькій області та у відповідних міських та районних структурах, в органах місцевого самоврядування, на підприємствах регіону.

Дисертант приймав участь в організації та практичному впровадженні в регіоні механізму плати за забруднення навколишнього природного середовища, в розробці "Програми соціально-економічного розвитку Донецької області на 1998-2000 рр.", "Концепції Програми охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки" (Програма "Донецька область – 2010"), міжнародного Проекту Донецької екологічної програми дій (проект TАСIS), актуальних напрямків формування і стабілізації бюджетних джерел фінансування природоохоронної діяльності в регіоні, пропозицій щодо реалізації еколого-економічного експерименту в м.Маріуполі. Практичним елементом цього є: розробка та впровадження Порядку формування цільових розділів "Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека" у складі обласного бюджету за рахунок залучення платежів за використання природних ресурсів; проектів заходів, що мають фінансуватися із Державного та обласного бюджетів згідно розділу "Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека" на 1999 і 2000 рр. у Донецькій області; розробка і впровадження у виробничу діяльність підприємств і територіальних екологічних держінспекцій у 1999 р. методичних рекомендацій "Практика впровадження нового порядку справляння та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища"; впровадження вексельного обігу у сфері екологічного оподаткування; підготовлено програму

учбового курсу "Економічний механізм управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища", що впроваджено у навчальному процесі Донецької державної академії управління.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження. Автором здійснено науковий аналіз теоретичних положень та практичних засад щодо управління природокористуванням, виявлено регіональні природно-екологічні особливості та запропоновано основні напрямки покращення економічного механізму управління з широкого кола питань досліджуваної проблеми. Особисто дисертантом виконано розробки конструктивного характеру, зокрема: методологія функціонування Регіонального комп'ютерного Центру державного обліку руху відходів; обґрунтування Схеми розміщення на території регіону переробних заводів твердих побутових відходів; обґрунтування доцільності введення плати за використання морських вод для потреб виробництва; економічне обґрунтування розробки цільових природоохоронних розділів у складі обласного та місцевих бюджетів, удосконалення ряду теоретичних та методологічних положень за різними напрямками економічного механізму управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи та її висновки доповідались на міжнародному симпозіумі "Стратегія формування екологічної безпеки Донбасу" (м.Донецьк, вересень 1993 р.); міжнародній науково-практичній конференції "Регіон: стратегія виживання та розвитку" (м.Донецьк, червень 1996 р.); Маріупольській екологічній конференції "Екологія промислового міста" (м.Маріуполь, вересень 1997 р.); регіональній науково-практичній конференції "Стратегія управління соціально-економічним розвитком регіону на період до 2010 року (Донецька область – 2010)" (м.Донецьк, вересень 1999 р.); конференціях професорсько-викладацького складу Донецької державної академії управління (далі ДонДАУ) в 1998 р. і 2000 р. Результати досліджень обговорювались на засіданнях кафедри екологічного менеджменту ДонДАУ та Колегії Державного управління екологічної безпеки в Донецькій області. Ряд пропозицій та рекомендацій за темою дисертації схвалено та практично застосовано Головним фінансовим управлінням та Управлінням капітального будівництва Донецької обласної державної адміністрації, Українським науковим центром технічної екології, Артємівською міською радою, Донецькою філією Державного інституту підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів Мінекобезпеки України, про що свідчать відповідні офіційні документи щодо їх запровадження.

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 6,8 д.а., з них особисто авторові належить 4,1 д.а.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів і висновків, викладена на 180 сторінках комп'ютерного тексту, які містять 31 таблицю, 26 рисунків та схем, містить список використаних джерел із 190 найменувань та 22 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано наукове вирішення актуальної задачі удосконалення на регіональному рівні організаційно-економічного механізму управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища. Аналіз дослідження показав, що сучасні економічні реформи, тривала соціально-економічна криза сприяли погіршенню в країні природоохоронної діяльності. Її ефективне проведення можливо за умов стабільних фінансових джерел, науково обґрунтованих методів управління, використання вітчизняного і зарубіжного досвіду в сфері охорони природи.

Розділ 1. Передумови і розвиток організаційно-економічного механізму управління природокористуванням в умовах напруженого соціально-економічного та екологічного стану України і Донецької області. На основі всебічного вивчення, критичного розгляду досліджень і практичної дії організаційно-економічного механізму управління природокористуванням визначаються основні методи введення в країні економічних важелів щодо регулювання використання природних ресурсів. Подано і систематизовано фактичні дані, що характеризують соціально-економічний стан та природно-екологічні особливості України та Донецької області.

Суть механізму регулювання взаємовідносин підприємств-природокористувачів з навколишнім середовищем полягає у запровадженні в практику господарювання та управління розвитком регіонів механізму плати за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. Основним важливим кроком вважається розробка правових, нормативних та методичних основ щодо введення плати за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. Головна мета цього - економічне стимулювання природоохоронної діяльності та упорядкування джерел її фінансування, концентрація коштів у цільових фондах ОНПС.

У ході реалізації економічного експерименту в 1988-1991 рр. у регіоні було створено 6 фондів охорони природи, у тому числі: один - обласний і п'ять міських (у Донецьку, Маріуполі, Горлівці, Краматорську та у Єнакієві). Підприємств-учасників експерименту було - 163. Експериментальне введення та апробація плати підприємств за забруднення навколишнього середовища забезпечило певний екологічний, соціальний і економічний ефект у сумі 3,2 млн.крб. (в цінах 1991 р.). Автором виявлено, що на якість експерименту негативно вплинули: збитковість підприємств, недосконалість правової та нормативно-методичної бази; відсутність доступної для застосування методики визначення лімітів та розмірів плати за забруднення; відсутність у багатьох підприємств дозволів на викиди та спеціальне водокористування, на розміщення відходів; недостатня кількість комп'ютерної техніки.

Дисертантом зроблено висновок, що державні природоохоронні органи, екологи підприємств у ході експерименту здобули певний теоретичний та практичний досвід. Це спону-кало швидкому впровадженню системи плати підприємств за забруднення довкілля в 1992 р., залученню до економічного механізму більш, як 1300 підприємств-забруднювачів навколишнього середовища регіону, формуванню 100 фондів ОНПС. Хоч загальне техногенне навантаження природи в останні роки має тенденцію до зменшення, проте спостереження показали, що у навколишньому середовищі накопичено великі обсяги небезпечних речовин, а тому екологічний стан у регіоні залишається напруженим. Донецька область - це один з найбільш забруднених промислових центрів країни, де у 1998 р. на одного мешканця припадало 310 кг шкідливих викидів (при 118 кг у середньому по країні). В області накопичено 4 млрд. тонн відходів виробництва та споживання, у природні водні об'єкти щорічно скидається 1 млрд. куб. м забруднених стічних вод. Екологічна інфраструктура занепадає. Під впливом незадовільної екологічної ситуації та кризових явищ в економіці регіону продовжує погіршуватись також і демографічна ситуація.

Розділ 2. Аналітичний огляд сучасної законодавчої та економіко-правової основи організаційно-економічного механізму управління природокористуванням. Надається аналітична оцінка процесів становлення екологічного законодавства країни з питань економіки природокористування, діючої системи економіко-правових засад природоохоронного, бюджетного, податкового законодавства та ефективності функціонування фондів охорони навколишнього природного середовища. Виявлено причини, що гальмують розвиток природоохоронної діяльності у регіоні. Слід сказати, що важливою складовою механізму

управління природокористуванням в Україні стала плата за спеціальне використання надр, земельних, водних і лісових ресурсів, диких тварин та інших водних живих ресурсів. Це передбачено Законами України "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про плату за землю", "Про тваринний світ", а також відповідними Кодексами України. В цьому розділі знайшли місце результати досліджень у галузі законодавчої, правової, нормативно-методичної основи економічного механізму управління природокористуванням та охороною довкілля.

За роки становлення незалежності України значно вдосконалено систему екологічного законодавства. Аналіз правової бази виявив, що сьогодні в країні діє широкомасштабна загальнодержавна система плати за використання надр, земельних, водних і лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу. Це забезпечило надходження платежів за природокористування до Державного та місцевих бюджетів у 1997 р. на суму 964,3 млн.грн. Вагома частина платежів до бюджету країни внесена природокористувачами Донецької області (182,7 млн.грн.), що становить п'яту частку надходжень до зведеного бюджету.

У 1999 р. вказані платежі зросли до 214,0 млн.грн. Сума складається із плати: за використання надр – 9,5; земельних – 173,9 і водних ресурсів – 30,6 млн.грн. Проте, за використання лісових і ресурсів тваринного світу плата до Державного та місцевих бюджетів не нараховувалась і не здійснювалась.

Автором також подано методичку впровадження плати за забруднення довкілля, що передбачено Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища" і постановами Кабінету Міністрів України від 13 січня 1992 р. № 18 та від 1 березня 1999 р. № 303. Надано і проаналізовано також результати досліджень економіко-правового механізму в галузі екології, теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми на сучасному етапі.

У 1992-1998 рр. порядок встановлення і стягнення платежів був передбачений "Методикою визначення розмірів плати і стягнення платежів за забруднення навколишнього природного середовища України" (1993 р.) на основі Базових нормативів плати за забруднення навколишнього середовища і регулюючих коефіцієнтів. У 1999 р. введено в дію "Інструкцію про порядок обчислення збору за забруднення навколишнього природного середовища", яку затверджено наказом Мінекобезпеки України та Державної податкової адміністрації України від 19 липня 1999 р. № 162/379. Інструкція визначає на території України новий порядок обчислення і сплати збору за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними і пересувними джерелами; скиди забруднюючих речовин у поверхневі, територіальні та внутрішні морські води, та через систему комунальної каналізації; розміщення відходів промислового та іншого виробництва у навколишньому середовищі. Розмір збору за забруднення встановлюється підприємствам на підставі лімітів і фактичних обсягів викидів, скидів і розміщення відходів та нормативів збору.

Плату за викиди, скиди та розміщення відходів у навколишньому середовищі запроваджено у регіоні з метою економічного стимулювання підприємств щодо планування та виконання атмосферо- і водоохоронних заходів, упорядкування джерел фінансування та відшкодування збитків, формування бюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища.

Завдяки впровадженню механізму плати за забруднення навколишнього природного середовища в Україні було сформовано широкомасштабну систему бюджетних природоохоронних фондів, де тільки за 1996 - 1999 рр. накопичено 184,6 млн.грн. (табл. 1), що дозволило здійснити фінансування широкого ряду природоохоронних заходів національних і регіональних екологічних програм.

Дослідженням встановлено, що в Донецькій області за 1992-1999 рр. екологічним нормуванням та платежами за викиди, скиди забруднюючих речовин, за розміщення відходів у навколишньому середовищі було охоплено 1300 підприємств, а на кінець 1999 р. їх кількість

зросла у 4 рази і складала 5200 підприємств-платників.

В Донецькій області створено обласний, міські, районні, селищні, сільські фонди ОНПС. Це дозволило сформувати додаткові джерела для фінансування природоохоронних заходів у промислових центрах і сільськогосподарських районах, забезпечило акумулювання в бюджетних (до 1997 р. позабюджетних) фондах ОНПС значних коштів. Слід сказати, що відсоток фактичних платежів за 1996-1999 рр. до затверджених коливався у межах від 9,6 до 29,6 відсотків (за попередні роки він становив від 23,6 до 65,4 відсотків). Перше індексування Базових нормативів (у грудні 1995 р. в 50,2 рази) забезпечило надходження зборів до обласного та місцевих фондів ОНПС за 1996-1999 рр. у розмірі 42,6 млн.грн., але потрібна наступна індексація нормативів збору з урахуванням інфляційних процесів за період 1995- 2000 рр.

Таблиця 1. Надходження коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища у складі бюджетів всіх рівнів (млн.грн.)

Роки	Державний фонд	Республіканський АР Крим, обласні, Київський та Севастопольський міські фонди	Місцеві (сільські, селищні, міські) фонди	Всього надходжень
1996	2,5	4,3	19,7	26,5
1997	3,6	7,9	43,8	55,3
1998	6,9	11,7	29,1	47,7
1999	10,9	20,2	24,0	55,1
Всього:	23,9	44,1	116,6	184,6

Згідно Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" (з урахуванням змін до статті 47 від 5 березня 1998 р.) затверджено нове співвідношення внесення зборів за забруднення, що складає: в Державний фонд- 30 відсотків, обласний – 50 та в місцеві фонди ОНПС – 20 відсотків.

Дисертантом відзначено, що запровадження плати за забруднення навколишнього середовища дозволило сформувати вагомі додаткові джерела фінансування природоохоронної діяльності у регіоні та, в певній мірі, досягти вдосконалення системи розрахунків. В процесі дослідження також виявлено, що економічна ефективність функціонування фондів ОНПС є невисокою з багатьох причин. Перша з них - низький відсоток надходжень, що пояснюється збитковістю багатьох підприємств регіону та неприйняттям фінансових санкцій до боржників з боку податкових органів. Найбільшу заборгованість до фондів ОНПС усіх рівнів мають підприємства теплоенергетики, металургійної та вугільної промисловості. Друга причина - нецільове використання певної частки коштів фондів ОНПС органами місцевого самоврядування. Зокрема, у 1996 р. не за цільовим призначенням витрачено 71 відсотків коштів, у 1997 р.- 25 відсотків, у 1998–1999 рр. – 10 відсотків.

Третя причина – недосконалість, ускладненість і неузгодженість поміж собою нормативно-правових та інструктивних документів Мінекобезпеки, Міністерства фінансів і Державної податкової адміністрації України з ряду наступних питань: порядку і термінів встановлення лімітів на викиди, скиди та розміщення відходів; порядку справляння плати підприємствами та її законному розподілу поміж різнорівневими фондами ОНПС; порядку обліку надходжень та контролю витрат коштів фондів ОНПС. Все сказане та відсутність уніфікованих сучасних комп'ютерних технологій з цих питань призводить до рутинного папірового документообігу між підприємствами та вищезгаданими державними органами, що, у свою чергу, спонукає непро-дуктивному витрачанням праці адміністративно-управлінського персоналу

підприємств, природоохоронних, податкових та фінансових органів регіону.

Розділ 3. Організаційно-методичні аспекти удосконалення економічного механізму управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища. Подано конкретні науково обгрунтовані методичні положення удосконалення управління природокористуванням та охороною довкілля, в сфері поводження з відходами та шляхи формування стабільних джерел фінансування природоохоронних заходів і розвитку екологічної інфраструктури для умов Донецької області. Враховуючи вимоги ринкової економіки, автором обгрунтовано економічну доцільність введення плати за спеціальне використання морської води на потреби виробництва.

За офіційними даними підприємства-платники за фактичне забруднення довкілля в 1996-1999 рр. зобов'язані були внести до фондів ОНПС області 173 млн.грн., а фактичні надходження складають лише 24 відсотка. З метою погашення заборгованості до обласного фонду ОНПС розроблено та, за участю здобувача, впроваджено новий механізм мобілізації зборів за забруднення довкілля шляхом застосування вексельного обігу (рис.1).

Слід відзначити, що цей механізм забезпечує залучення матеріально-технічних ресурсів, продукції та послуг підприємств-боржників на будівництво найважливіших природоохоронних об'єктів, передбачених “Програмою соціально-економічного розвитку Донецької області на 1998-2000 рр.” та місцевими екологічними програмами. Апробація та застосування вексельного обігу в 1998-1999 рр. у виробничій природоохоронній діяльності підприємств регіону дозволило мобілізувати до обласного фонду ОНПС – 6,2 млн.грн. та місцевих фондів ОНПС – 11,0 млн.грн. За цей період на будівництво очисних та каналізаційних споруд було спрямовано значний обсяг матеріально-технічних та фінансових коштів у містах та районах : Донецьк – 521 тис.грн.; Маріуполь – 367; Горлівка – 358; Харцизьк – 600; Ясинувата – 285; Білозерське – 226; Сніжне – 97; Слов’яногірськ – 59; Велико-Новоселківський район – 104 та Старобешевський – 97 тис.грн. та інші.

Аналізом, проведеним дисертантом, встановлено, що за 1998-1999 рр. для погашення заборгованості до фонду ОНПС у складі обласного бюджету було використано 37 “екологічних” векселів Головного фінансового управління Донецької обласної державної адміністрації на суму 6,2 млн.грн. Погашення заборгованості за цей період здійснили, наприклад, наступні підприємства : ВАТ “МК Азовсталь” на 1676 тис.грн.; ВАТ “МК імені Ілліча” - 1407; ВАТ “Авдіївській коксохімічний завод” – 1062; ВАТ “Ясинівській коксохімічний завод” – 521; Зуївська ТЕС – 164 тис.гр. та інші підприємства. Все це сприяє активізації природоохоронної діяльності та розв’язує проблеми оновлення і розвитку екологічної інфраструктури регіону. Економічна доцільність впровадження вексельного обігу підтверджується тим, що сумарне погашення недоїмки по зборах до обласного та місцевих фондів ОНПС за 1998-1999 рр. складає 17,2 млн. грн., тобто 40,4 відсотків усіх надходжень. На підставі цього, автором рекомендовано поширити впровадження пропонуємої схеми вексельного обігу на місцевому рівні, що дозволить здійснити погашення заборгованості по зборах до фондів ОНПС за 1996-1999 рр. на суму більш 130 млн.грн. (табл. 2).

Таблиця 2. Надходження та погашення заборгованості по зборах до обласного та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища Донецької області за допомогою вексельного обігу

Роки	Затверджені збори за фактичне забруднення довкілля, млн.грн.	Фактичні надходження			Сума забор-гованості по зборах за 1996-1999 рр., млн.грн.
		Всього, млн.грн.	В тому числі шляхом вексельного обігу		
			млн.грн.	відсоток до загальних річних надходжень	
1996	39,7	3,82	0,00	0,0	35,88
1997	38,7	10,29	0,00	0,0	28,41
1998	52,1	15,44	8,66	56,1	36,60
1999	42,4	13,05	8,54	65,4	29,35
Всього за 1996-1999 рр.	172,9	42,60	17,20	40,4	130,30

У ході дослідження виявлено, що діючий порядок розробки, встановлення та затвердження лімітів і розмірів зборів за забруднення зіграв дуже важливу і позитивну роль на перших кроках впровадження економічної відповідальності підприємств та дозволив сформувати додаткові фінансові джерела природоохоронної діяльності в регіоні. Проте, з 1994 р. у цьому механізмі почали виявлятися ознаки зайвої ускладненості, консерватизму, заформалізованості та деякі його протиріччя з останніми нормативними актами бюджетного, податкового та природоохоронного законодавства. Дослідженням встановлено, що діюча організаційна схема встановлення лімітів та розмірів зборів за забруднення довкілля регіону призводить до непродуктивних втрат робочого часу адміністративно-управлінського персоналу на 5200 підприємствах та майже на 1500 робочих днів щорічно непродуктивно відволікає від виконання прямих службових обов'язків близько 150 держінспекторів територіальних природоохоронних органів.

На підставі отриманих даних здобувачем розроблено більш раціональну, удосконалену організаційно-управлінську схему інформаційних потоків встановлення лімітів і розмірів зборів, впровадження якої в практичну діяльність підприємств та екологічних держінспекцій, забезпечує щорічно економічний ефект у сумі 539,4 тис.грн. З метою вивчення думки екологів підприємств регіону, екологічних державних інспекцій та Державних управлінь екобезпеки інших областей України, автором було здійснено відповідне анкетування про доцільність розробленої організаційно-управлінської схеми. Аналіз анкет показав, що 89 відсотків респондентів висловились позитивно щодо практичного впровадження згаданої схеми (рис.2).

Українським науковим центром технічної екології сумісно з Державним управлінням екобезпеки в Донецькій області (за участю здобувача) було розроблено та впроваджено на практиці комп'ютерний програмний комплекс, що дало змогу автоматизувати встановлення лімітів

та визначення розмірів платежів, підвищити продуктивність праці; розроблено та апробовано комп'ютерну технологію автоматизованого обліку надходжень та контролю за цільовим використанням коштів обласного та місцевих фондів ОНПС.

Дисертантом здійснено економічне обґрунтування пропозицій щодо доцільності та практичної можливості формування у складі обласного і місцевих бюджетів усіх рівнів цільових розділів "Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека" за рахунок надходжень від платежів за використання природних ресурсів, у тому числі за рахунок централізації частини вказаних платежів з місцевого до обласного бюджету. Це сприятиме формуванню стабільних джерел фінансування природоохоронної діяльності у містах і районах Донецької області (табл. 3).

Створення цільових природоохоронних розділів дозволить щорічно формувати стабільні бюджетні фінансові джерела у розмірі 195 млн.грн., в тому числі у складі місцевих (міських, селищних та сільських) бюджетів - 166 млн.грн., у складі обласного бюджету - 29 млн.грн. на виконання природоохоронних заходів, оновлення і розвиток екологічної інфраструктури, охорону та відтворення природних ресурсів регіону.

Вищевказане підтверджує, що в умовах кризової екологічної ситуації виникла гостра потреба в прискоренні реалізації регіональних і місцевих екологічних програм. Має місце широке коло природоохоронної діяльності для підприємств, наукових установ і організацій державної та іншої форми власності. На підставі цього дисертантом розроблено рекомендації щодо розвитку екологічного бізнесу як вагомий складової продуктивних сил регіону.

Таблиця 3. Розрахункові показники обсягів фінансування природо-охоронних заходів з обласного та місцевих бюджетів у 2000 р. (тис.грн.)

Міста та райони обласного значення (підпорядкування)	Загальні надходження платежів за ви-користання при-родних ресурсів до місцевих бюджетів у 1998 р.	Обсяги фінансування природоохоронних розділів, в тому числі у складі:	
		обласного бюджету за рахунок централізації 15 відсотків річних ресурсних платежів з місцевих бюджетів до обласного бюджету	місцевих бюджетів за рахунок 85 відсотків річних надходжень ресурсних платежів до місцевих бюджетів
Міста:			
Донецьк	54712	8209	46503
Маріуполь	50056	7508	42548
Макіївка	14277	2142	12135
Горлівка	10691	1604	9087
Краматорськ	6288	943	5345
Інші міста	36601	5490	31111

Всього по містах	172625	25896	146729
Райони:			
Волноваський	2611	392	2219
Мар'їнський	3236	485	2751
Старобешевський	2181	327	1854
Інші райони	14597	2190	12407
Всього по районах	22625	3394	19231
ВСЬОГО ПО ОБЛАСТІ:	195250	29290	165960

Обґрунтовано, що екологічний бізнес це справа, заняття, підприємницька та економічна діяльність суб'єкта господарювання в соціально-економічному розвитку суспільства виключно з екологічною мотивацією, спрямовані на отримання прибутку.

На підставі цього автором обґрунтовано доцільність створення Регіонального Центру сприяння розвитку екологічного бізнесу (рис.3), що сприятиме розвитку продуктивних сил, подоланню екологічної кризи та покращенню соціально-економічного стану регіону.

Найбільш гострою екологічною проблемою є зменшення обсягів утворення відходів, яких в Донецькій області накопичено більш 4 млрд. тонн. В той же час, питання збору, переробки та організації екологічно безпечного захоронення, складування відходів у навколишньому середовищі вирішуються підприємствами на низькому технічному рівні. З вини цього відходи інтенсивно забруднюють атмосферне повітря, поверхневі та підземні води, завдають шкоду флорі та фауні. Автором на підставі аналізу дисертаційних досліджень, та особистого досвіду, отриманого в Голландії, розроблено та теоретично обґрунтовано доцільність створення та функціонування Регіонального комп'ютерного Центру державного обліку руху відходів для умов Донецької області (рис.4). Це дозволить підвищити ефективність системи державного управління в сфері поводження з промисловими і побутовими відходами на рівні регіону, міст, районів, підприємств та спонукатиме формуванню інфраструктури інформатизації в галузі екології.

Основним завданням Центру є збір, накопичення, комп'ютерне опрацювання, збереження, аналіз та надання потрібної інформації державним органам влади, іншим зацікавленим установам про утворення, переробку, захоронення, імпорт, експорт промислових, побутових та інших відходів. До цього часу в Донецькій області не впроваджено дозвільну систему на захоронення відходів у навколишньому природному середовищі. Потребує удосконалення система первинного обліку утворення, переробки, складування, імпорту та експорту відходів. Донецькою державною академією управління (у 1995-1996 рр. за участю здобувача) розроблено методика впровадження нової дозвільної системи на захоронення відходів виробництва та побуту у навколишньому середовищі. Методику запроваджено в місті Артемівську Донецької області. Дисертантом розроблено та економічно обґрунтовано Схему розміщення в Донецькій області вітчизняних заводів нового покоління для перероблення побутових відходів. Для порівняння виконано розрахунки застосування заводів, розроблених ВАТ "Запорізький промбудпроект" та сміття-спалювальних заводів американської фірми "ROWER". Витрати при застосуванні 27 вітчизняних заводів, загальною потужністю 1,8 млн.тонн відходів на рік, складають 210

млн.дол.США. Це на 9 млн.дол. США дешевше, ніж вартість 14 американських заводів такої ж потужності. Впровадження пропонуємої Схеми на практиці сприятиме розв'язанню проблеми щодо екологічно безпечної переробки побутових відходів на території Донецької області.

ВИСНОВКИ

1. В сучасних умовах господарювання економіка регіону в значній мірі залежить від наявності і ефективності використання природних ресурсів та стану навколишнього середовища, рівня організації природоохоронної роботи.

2. Результати аналізу дисертаційних досліджень показали, що в Україні для організації на належному рівні природоохоронної діяльності сформовано та практично впроваджено ефективну законодавчу і економіко-правову базу управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища. В той же час, перехід до ринкових умов господарювання, сучасні економічні реформи, тривала соціально-економічна криза зменшують можливості інвестування природоохоронної діяльності. Це, в більшій мірі, притаманне таким розвинутих промисловим регіонам як Донецька область. Надмірна індустріалізація призвела до того, що Донецька область десятиріччя перебуває під впливом могутнього антропогенного і техногенного навантаження. Це вкрай негативно вплинуло на стан якості довкілля, здоров'я населення та демографічні процеси у досліджуваному регіоні.

3. Автором досліджено організаційно-економічний механізм управління природо-користуванням та охороною навколишнього середовища. Виявлено природно-екологічні особливості регіону, визначено причини, що негативно впливають на стан довкілля і екологічної інфраструктури, на сучасну систему управління природоохоронною діяльністю на рівні регіону та підприємств. Проаналізовано ефективність діючої структури джерел фінансування регіональних і місцевих екологічних програм.

4. Головною причиною зниження обсягів фінансування природохоронних заходів у досліджуваному регіоні є дефіцит обласного та місцевих бюджетів, а також збитковість більшості промислових підприємств. Тому, в цих умовах здобувачем у процесі дослідження і дисертаційних розробок надано найбільшу увагу питанням щодо формування стабільних бюджетних та нових нетрадиційних джерел фінансування національних, регіональних і місцевих екологічних програм, заходів щодо захисту та відтворення природних ресурсів.

5. У складі сучасного організаційно-економічного механізму важливим джерелом фінансування природоохоронних заходів є бюджетні фонди охорони навколишнього природного середовища (далі – фонди ОНПС). Виявлено причини - збитковість підприємств, нецільове використання коштів тощо, які негативно впливають на стан їх функціонування, автором надано альтернативні методи підвищення їх економічної ефективності для умов Донецької області.

6. На підставі аналізу дослідження виявлено причини зниження темпів будівництва природоохоронних об'єктів у регіоні. В умовах зменшення бюджетного фінансування сьогодні виконання природоохоронних заходів здійснюється, в основному, за рахунок коштів підприємств,

фінансовий стан яких у досліджуваному регіоні є незадовільним. Тому, в умовах ринкових відносин господарювання на активізацію природоохоронної діяльності повинно позитивно вплинути створення додаткових регіональних структур управління, поширення структури бюджетних і позабюджетних джерел фінансування та розвиток екологічного бізнесу.

7. Регіональна економічна політика спрямована на виконання структурної перебудови економіки, в тому числі на підвищення еколого-економічної ефективності природоохоронної діяльності, забезпечення оздоровлення навколишнього середовища шляхом багатовекторних організаційних, економічних та практичних заходів щодо реалізації природоохоронного розділу у складі регіональної “Програми соціально-економічного розвитку Донецької області на 1998-2000 рр.” і місцевих екологічних програм. З цією метою автором запропоновано рекомендації та розробки щодо реалізації вдосконаленого організаційно-економічного механізму управління природокористуванням та охороною навколишнього середовища, з урахуванням впливу виявлених особливостей соціально-економічного і екологічного стану Донецької області, які апробовані на рівні підприємств і досліджуваного регіону. Практичне застосування дисертаційних розробок та пропозицій автора забезпечило у 1998-1999 рр. фактичний економічний ефект у сумі 6241,3 тис. грн., що підтверджується документально відповідними актами впровадження.

8. З вини збитковості багатьох підприємств загальна їх заборгованість до фондів ОНПС Державного та місцевих бюджетів досягла 160 млн.грн. Тому розробка та впровадження на практиці вексельного обігу щодо мобілізації зборів за забруднення навколишнього природного середовища до бюджетів Донецької області (8,5 млн.грн./рік) і формування цільових природоохоронних розділів у складі обласного та місцевих бюджетів за рахунок плати за природо-користування (195 млн.грн./рік), забезпечує удосконалення організаційно-економічного механізму управління природокористуванням і формування стабільних бюджетних джерел фінансування екологічних програм, спонукає до активізації природоохоронної діяльності в регіоні.

9. Підприємствами Донецької області на потреби виробництва 100 відсотків морської води (0,8 млрд.куб. метрів/рік) використовується безкоштовно, що призводить до нераціонального природокористування та забруднення Азовського моря. Дослідження та обґрунтування автора щодо економічної доцільності введення плати за використання морської води на потреби виробництва забезпечує створення економічного механізму стимулювання екологізації виробництва, формування додаткових бюджетних джерел фінансування природоохоронної діяльності (8,0 млн.грн./рік) та спонукає запобіганню економічних збитків національній економіці України.

10. Сучасна нормативно-методична база порядку справляння сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища надмірно ускладнена та вимагає багато непродуктивної праці на підприємствах, в державних природоохоронних та податкових органах. З метою удосконалення цього порядку, зменшення документообігу та підвищення продуктивності праці управлінського персоналу автором розроблено раціональну схему взаємодії підприємств, природоохоронних, фінансових і податкових органів в сфері визначення лімітів та розмірів збору за викиди, скиди забруднюючих речовин і розміщення відходів з впровадженням в практичну

діяльність сучасних комп'ютерних технологій (економічний ефект в цінах 1999 р. - 539,4 тис.грн.). З врахуванням цього, автор вважає доцільним щорічно встановлювати ліміти на викиди, скиди та розміщення відходів лише для 250-300 підприємств – основних забруднювачів довкілля регіону, для решти підприємств-платників доцільно встановлювати фіксований річний “екологічний податок”.

11. При складному екологічному становищі інвестиції у природоохоронне будівництво щорічно скорочуються. На капітальні вкладення природоохоронного призначення припадає лише 2 відсотка від загального обсягу інвестицій в економіку регіону. З цієї вини відзначається тенденція до занепаду екологічної інфраструктури регіону. В цих умовах вважаються доцільними пропозиції щодо розвитку екологічного бізнесу як вагової складової продуктивних сил регіону. Автором обгрунтовано доцільність створення Регіонального Центру сприяння розвитку екологічного бізнесу.

12. Великі обсяги накопичення промислових та побутових відходів згубно впливають на стан навколишнього середовища Донецької області. Дослідженням існуючих в Україні і за кордоном організаційно-економічних механізмів управління охороною довкілля підтверджено доцільність створення Регіонального Центру державного обліку відходів, впровадження методики дозвільної системи на захоронення (розміщення) відходів у навколишньому середовищі та реалізації розробленої Схеми розміщення заводів перероблення побутових відходів для умов Донецької області, що розв'язує проблему формування ефективної системи управління в сфері поводження з відходами та зменшення рівня забруднення довкілля.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Карагодів І.А. Механізм управління природокористуванням на рівні регіону // Економіка України. – 1997. - № 10. - С.64-69.
2. Карагодів І.А. Еколого-економічний експеримент в Мариуполі // Бізнес Інформ. – 1998. - № 2. - С.19-24; № 3. - С.14-17.
3. Карагодів І.А. Управление отходами на уровне региона // Бизнес Информ.- 1998.- № 13-14. -С.6-9; № 15.- С.8-11; № 16. - С.7-11; № 17-18. -С.3-6.
4. Карагодів І.А. Про деякі аспекти економіки чистого повітря // Економіка України. – 1998. - № 9. - С.75-80.
5. Карагодів І.А. Економічний менеджмент природопользования // Бизнес Информ. – 1998. - № 19. - С.3-7.
6. Карагодів І.А. Экологический налог – 2000 // Бизнес Информ.- 1999. - №13-14 – С.83-87.
7. Карагодів І.А. Проблемы и опыт нормирования и лимитирования выбросов, сбросов, размещения отходов и введение платежей за загрязнение окружающей природной среды в Донецкой области в 1992-1993 годах // Тезисы докладов и рекомендации Междунар. симпозиума “Стратегия формирования экологической безопасности Донбасса”.- Донецк: ДЦНТЭИ. - 1993.- С.49-51.
8. Карагодів. І.А. О проведении эксперимента по экологическому страхованию

Донбасса//Материалы Междунар. научно-практ. конф. “РЕГИОН: Стратегия выживания и развития”.-Донецк: ООО “Лебедь”.- 1996.- С.298-300.

9.Карагодов И.А. Местный бюджет и экономический механизм управления природопользованием в условиях перехода к рыночной экономике //Материалы Второй Мариупольской экологической конф. “Экология промышленного города”.- Мариуполь: ОО КЭЦ “Стратегия”. - 1997.-С.30-31.

10.Молодан Г.Н., Куруленко С.С., Карагодов И.А., Литвин О.П. Состояние окружающей природной среды в Донецкой области // Материалы Междунар. симпозиума “Стратегия формирования экологической безопасности Донбасса”.- Донецк: ДЦНТЭИ. - 1993.- С.4-42.

Особистий внесок автора: здійснено аналіз стану природних водних ресурсів та ефективності водоохоронної діяльності, визначені головні проблеми Донецької області з питань охорони та відтворення водних ресурсів.

11.Куруленко С.С., Карагодов И.А. Проблемы и пути реализации эколого-экономического эксперимента в г.Мариуполе // Материалы Второй Мариупольской экологической конф. “Экология промышленного города”.- Мариуполь: ОО КЭЦ “Стратегия”.- 1997.- С.12-13.

Особистий внесок автора: здійснено аналіз економічних, соціальних та екологічних проблем м.Маріуполя, обґрунтовано ряд пропозицій щодо практичної реалізації еколого-економічного експерименту.

12.Карагодов И.А., Дмитрієва Н.В. Научно-экономичне обґрунтування введення плати за використання морської води на потреби виробництва // Матеріали секції “Підвищення ефективного використання природно-ресурсного потенціалу області, охорона навколишнього середовища” Регіональної науково-практ. конф. “Стратегія управління соціально-економічним розвитком регіону на період до 2010 року” (Донецька область – 2010).- Донецьк: ІЕПД НАН України, Юго-Восток.- 1999.- С.87-93.

Особистий внесок автора: удосконалено механізм управління використанням та охороною морських водних ресурсів, поширено основи оптимального природокористування, що забезпечує зростання бюджетних джерел фінансування природоохоронних заходів.

А Н О Т А Ц І Я

Карагодов И.А. Організаційно-економічний механізм управління природокористуванням та його удосконалення на рівні регіону (на прикладі Донецької області). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 - Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2000.

Дисертація присвячена проблемам управління природокористуванням в умовах реформування економічних відносин на регіональному рівні. Аналізується сучасний стан, розроблено методологію управління формуванням бюджетних та позабюджетних джерел фінансування природоохоронних заходів на засаді сучасних досягнень вітчизняного та іноземного екологічного менеджменту, розроблено наукові рекомендації і положення щодо управління в екологічній сфері. Економіка регіону в значній мірі залежить від стану природних ресурсів. Тому,

в роботі аналізуються праці вітчизняних вчених в галузі економіки, екології, права і надані та обґрунтовані шляхи вирішення таких важливих питань: удосконалення діючого в регіоні організаційно-економічного механізму управління природокористуванням, запровадження вексельного обігу в системі екологічного оподаткування, введення плати за використання морських вод для виробничих потреб підприємств, підвищення продуктивності праці шляхом впровадження комп'ютерних технологій в роботі природоохоронних органів та підприємств, формування цільових природоохоронних розділів у складі місцевих бюджетів з урахуванням вимог вітчизняного екологічного права, розвиток системи державного управління в галузі поводження з промисловими та побутовими відходами.

Ключові слова: економіка регіону, екологічне право, управління природокористуванням, бюджет, організаційно-економічний механізм, фінансування природоохоронних заходів, екологічне оподаткування, промислові відходи, введення плати, екологічний бізнес.

S U M M A R Y

Karagodov I.A. Organizational Economic Mechanism of Nature Exploitation Management and its Improving on a Regional level Donetsk Region, as Example. - Manuscript.

The thesis is for competition the scientific degree of candidate of economical sciences in the speciality 08.10.01 - " Location of productive forces and regional economy".- Institute of Economics and law researches, Ukrainian National Academy of Sciences, Donetsk, 2000.

The problems of nature exploitation management under the conditions of market relations reformations were examined in the thesis. There were analysed modern situation, a methodical recommendation of management by formation of budget and extra budget sources of financing remedies of environmental protection and ecologic programme on a basis of modern achievements of nature and foreign ecologic management is worked out, a scientific recommendations and positions about mechanism of management in ecologic sphere. The economics of the region highly depends on the condition of natural resources. That is why the studies in the field of economics, ecology, and law written by the Ukrainian scientist are analysed in the course of work. The ways of solution of such important issues as improvement of the existing organisational economical mechanism of natural resources usage management, introduction of bill turnover in the system of environmental taxation, introduction of payment for using sea water for industrial enterprises need, increasing efficiency of labour by means of introduction of computer technologies to the environmental protection bodies and enterprises activities, formation of environmental items in the local budgets taking under consideration the requirements of Ukrainian environmental law, and the development of the state system of industrial and domestic waste management are suggested and grounded.

Key words: economy of region, ecological right, management, budget, organizing economic mechanism, financing of environmental protection actions, environmental taxation, industrial waste, introduction of payment, environmental business.

А Н Н О Т А Ц И Я

Карагодов И.А. Организационно-экономический механизм управления природопользованием и его усовершенствование на уровне региона (на примере Донецкой области). - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 - Размещение производительных сил и региональная экономика. - Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Донецк, 2000.

Диссертация посвящена проблемам управления природопользованием в условиях реформирования экономических отношений на региональном уровне. Анализируется современное состояние, разработана методология управления формированием бюджетных и внебюджетных источников финансирования природоохранных мероприятий и экологических программ на основе современных достижений отечественного и зарубежного экологического менеджмента, разработаны научные рекомендации и положения механизма управления в сфере экологии с учетом региональной специфики.

Экономика региона в значительной степени зависит от состояния природных ресурсов. Поэтому в работе проанализированы труды отечественных ученых в области экономики, экологии, права и даны пути решения таких важных вопросов как усовершенствование действующего организационно-экономического механизма управления природопользованием, внедрение вексельного обращения в системе экологического налогообложения, введение платы за использование морской воды для нужд производства, повышение производительности труда путем внедрения компьютерных технологий в работе природоохранных органов и предприятий, формирование целевых природоохранных разделов в составе местных бюджетов с учетом требований экологического права, развитие системы государственного управления в сфере обращения с промышленными и бытовыми отходами.

Основные положения диссертации апробированы в 1994-1999 гг. в практической работе Государственного управления экологической безопасности в Донецкой области, Донецкой государственной академии управления, Главного финансового управления и Управления капитального строительства Донецкой облгосадминистрации, Украинского научного центра технической экологии. В соответствии с утвержденной темой в диссертации отражены результаты исследования, разработаны и высвечиваются такие предложения и рекомендации с научным и экономическим обоснованием:

вексельное обращение в сфере экологического налогообложения;

организационная Схема взаимодействия природоохранных органов, предприятий и органов местного самоуправления по установлению экологических ограничений - лимитов и определению размеров сборов (платежей) за загрязнение окружающей природной среды, что обеспечивает экономический эффект в сумме 539,4 тыс.грн. в год (в ценах 1999 года);

введение платы за использование морской воды для нужд производства, что обеспечивает рост доходов в Государственный и местный бюджет;

методология усовершенствования региональной системы управления промышленными и бытовыми отходами, разрешений на их захоронение (размещение) в окружающей среде;

повышение эффективности государственного экологического контроля в области

обращения с промышленными и бытовыми отходами на базе Регионального Центра государственного учета движения отходов;

региональная Схема размещения заводов по переработке и утилизации бытовых отходов в городах и районах Донецкой области;

экономический механизм обоснования создания целевых разделов "Охрана окружающей природной среды и ядерная безопасность" в составе местных бюджетов, что обеспечивает формирование дополнительных источников бюджетного финансирования природоохранной деятельности для Донецкой области на сумму 195,3 млн.грн. ежегодно (в ценах 1999 г.).

В переходной период следует шире внедрять рыночные методы хозяйствования, экономического стимулирования кадрового потенциала за рациональное использование и воспроизводство природных ресурсов, охрану окружающей природной среды. Базой для этого являются платежи за использование природных ресурсов и загрязнение окружающей природной среды, Государственный, областные и местные фонды охраны окружающей природной среды.

Ключевые слова: экономика региона, экологическое право, управление природопользованием, бюджет, организационно-экономический механизм, финансирование природоохранных мероприятий, экологическое налогообложение, промышленные отходы, введение платы, экологический бизнес.

Підписано до друку 08.04.2000.

Формат 60 x 84 / 16. Папір офсетний.

Обл. - вид. арк. 0,9 Тираж 100 прим.

Замовлення № 262 / 1

Надруковано у Т О В "Вега-Принт"

83048, м.Донецьк, вул.Університетська, 78

тел. (0622) 55-12-94